

1998-99 MALEZYA'DAKİ SİYASİ KRİZ DÖNEMİNDE İKTİDAR İLE İSLÂMCI MUHALEFET ARASINDA POLİTİK SINIRLARIN OLUŞUMU¹

Farish A. Noor
Çev: Sema Durmuş

I. Politik Alanı Tanımlamak: 1998-1999 Malezya Siyasal Krizinin Sosyal, Tarihi ve Siyasal Arkaplanı

Bir zamanlar, "Asya kaplanları"ndan biri kabul edilen Malezya, şimdilerde en ciddi ekonomik ve siyasal krizlerinden birini yaşamaktadır. Thai Bath'ın 1997 Haziran'ında çöküşüyle başlayan ve sonrasında Asya ve Uzakdoğu piyasalarını silip süpüren ekonomik erimeyle köşeye sıkışmış Malezya, ekonomisinin aşırı-hızlı gelişimini zamansız ve sert bir şekilde sona erdiren global ekonomik durgunluğun tahribatlarını önleyebilecek bir pozisyonda değildi.²

1 Bu yazı, daha önce Kuala Lumpur'daki, Malaya Üniversitesi'nde düzenlenen İkinci Malezya Çalışmaları Konferansı'nda sunduğum metnin *tezkire* dergisi için genişletilmiş versiyonudur. (y.n.)

Yazar Hakkında: Dr. Farish A. Noor, Malezyalı siyaset bilimci ve insan hakları eylemcisidir. Şu anda, Leiden Üniversitesi (Hollanda), Çağdaş İslâm Dünyası Çalışmaları Enstitüsünde misafir öğretim üyesi olarak bulunmaktadır. Daha önce Malaya Üniversitesi, Medeniyetler Diyalogu Merkezinde öğretim görevlisi olan Noor, bir süre önce Berlin, Freie Üniversitesi İslâm Çalışmaları Enstitüsünde misafir profesör olarak bulunmuştur. Son dönemde, Birleşik-Malezya İslâm Partisinin (PAS)'ın tarihini anlatan bir kitap üzerine çalışmaktadır. (email: korowa@hotmail.com)

2 Güneydoğu ve Kuzeydoğu Asya'da ekonomik kriz, 1997'de Mayıs - Haziran arasında başladı. Bu dönemde, Güneydoğu Asya ülkelerinin ekonomik durumu yatırımcılar arasında paniğe yol açtı ve Tayland, Endonezya, Güney Kore, Tayvan ve Malezya gibi ülkelerin ekonomilerini pratik olarak çökerten yüklü miktarda sermaye kaçıışı yaşandı. Bu durumun sonucu olarak Asya para birimleri hızlı bir şekilde değer kaybetti ve ekonominin kötü yönetimini protesto eden kitlesel eylemler başladı. Tayland ve Endonezya'da yönetim biçimindeki çürümüşlük ve kayırmaya karşı olan halk öfkesi, hem saygın hükümetlerinin devrilmelerine hem de reform sürecinin başlamasına neden oldu.

Ancak sorunları daha da büyüten, hakim milliyetçi UMNO³ partisindeki bölünmeler sonucu başbakan yardımcısının tutuklanıp hapsedilmesiyle patlak veren ve Malay-Müslüman oylarının büyük bir kısmında oynamalara yolaçan, son yılların en kötü siyasi krizinin aynı döneme rastgelmesi oldu. Malezya hükümeti şimdilerde, kendisine karşı düşmanlığı gün geçtikçe büyüyen bir Müslüman seçmenle karşı karşıya gelirken kendi İslâmcı referanslarını da tehlikeye attı. Bu krizin nasıl ortaya çıktığı şimdilerde popüler efsanenin konusu haline gelmiş olsa da krizin gelişimi ve sonuçları hem Malezya siyasetini hem de günümüz İslâm dünyasındaki siyasi gelişmeleri inceleyenlerin oldukça ilgisini çekti. İlk olarak, yüzyılın başından beri Malay siyaset dünyasında meydana gelmiş olan sosyo-politik gelişmelere genel bir bakışla başlıyoruz.⁴

Hizbul-Muslimin ve Birleşik-Malezya İslâm Partisi (PAS) gibi Malay-Müslüman politik organizasyon ve partilerin kuruluşunda ve gelişiminde ön saflarda yer alan Dr. Burhanuddin al-Helmi⁵ gibi Malay-Müslüman entellektüeller, 1920 ve 30'larda, hem İngiliz kolonyal güçlere karşı hem de Birleşik Malay Milliyetçi Organizasyonu (UMNO)⁶ gibi muhafazakâr milliyetçi partileri ellerinde bulduran elit Malay aristokrat kesime bağımsızlık çağrısında bulunuyorlardı. Bölgeyi terkeden İngiliz güçler tarafından ilan edilen olağanüstü hal dönemi boyunca (1948-1960) hem kolon-

3 Birleşik Malay Milliyetçi Organizasyonu (UMNO), iki buçuk milyondan fazla üyesiyle günümüz Malezya'sındaki en güçlü partidir. UMNO, 1946'da Malay milliyetçi hareketlerinin bir birlikteliği olarak kuruldu. Aynı yıl, solcu-Malay organizasyonlar birlikten ayrılırken, Malay İslâmcıları da 1948'de, kendi partileri olan *Hizbul Muslimin*'i kurdular. Parti kültüründe güçlü bir şekilde neo-feodal ve muhafazakâr-gelenekçi unsurların bulunduğu UMNO'nun ideolojik duruşu merkez sağdır.

4 "Malay" kavramı etnik ve dilsel-kültürel bir gruba işaret ederken "Malezyalı" (Malaysian) kavramı politik bir kimliğin adıdır. Bu anlamıyla, bütün Malezyalılar'ın "Malay" olma zorunluluğu yoktur: Nüfusun yaklaşık %30'unu etnik olarak Çinliler, %10'unu da Hintliler oluşturmaktadır. 1957'deki bağımsızlıktan beri, Malezya Federal Yönetimi, her Malay'ın tanım gereği Müslüman olduğu hükümünü kabul etmiştir. Bu nedenle, başlarken Malay politik kültürünün gelişimine yoğunlaşmamız tesadüfi değildir. Yerli Malayların nüfusun büyük bir çoğunluğunu (%55) oluşturmaları yüzünden Malezya'daki siyaset kaçınılmaz olarak Malay kültürünün özellikleriyle şekillenmiştir. Malaylar "toprağın çocukları" (*bumiputeras*) olarak bilinmektedirler. Kökleri, İslâm, geleneksel 'adat' hukuku, Malay feodalizmi ve özünde muhafazakâr, merkantilist bir tarıma-dayalı politik ekonominin karışımına uzanan Malay değer ve inançları (yüzeysel bile olsa) İngiliz kolonyal hükümeti günlerinden beri gereken saygıyı görmektedir.

5 Sumatralı bir göçmenin oğlu olan Burhanuddin bin Muhammed Nur, 1911'de Kota Bharu, Perak'ta doğdu. Dr. Burhanuddin al-Helmi, ilk eğitimini Malaya'da içlerinde Seyyid Seyh al-Hadi tarafından Penang'da kurulmuş olan Al-Mashoor Medresesi'nin de bulunduğu, birkaç radikal medreseden aldı. Daha sonra Hindistan'a giderek, Delhi İslâm Koleji'nde ve 19.yüzyılın sonlarında Hintli Müslüman reformist düşünür Sir Seyyid Ahmet Han tarafından kurulan Aligarh İslâm Üniversitesi'nde, Felsefe ve Tıp alanında eğitim gördü. Çalışmalarına ve gezilerine, Hindistan altkıtasında ve daha sonraları İngiltere karşıtı gösterilere de katıldığı Filistin'de devam etti. Malaya'ya döndüğünde, Birleşik-Malay Milliyetçi Partisi (MNP) dahil olmak üzere birçok Sol-Malay parti ve hareketlerine katıldı ve liderliklerini yürüttü. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Dr. Burhanuddin, gazeteciliğe ve politik çalışmalarına geri döndü ve 1956'da Birleşik Malezya İslâm Partisi'nin (PAS) liderliğine davet edildi.

6 Birleşik Malay Milliyetçi Organizasyonu (UMNO) 1946'da, ülkedeki bütün önemli Malay-Müslüman politik örgütlenmeleri biraraya getiren bir Pan-Malezya Kongresi'nin ardından kuruldu. UMNO, iki buçuk milyondan fazla üyesiyle bugün Malezya'daki en baskın partidir. Parti kültüründe güçlü bir şekilde neo-feodal ve muhafazakâr-gelenekçi unsurların bulunduğu UMNO'nun ideolojik duruşu merkez sağdır.

yal güçler hem de 'Kemalist'⁷ Malay milliyetçiler, İslâmcı ve Solcu-milliyetçi tehlikeyi tasfiye etmek için teşebbüslerde bulundular. Sonuçta bağımsızlık onaylandığı zaman, Malay Devleti'nin dümeni, güvenli bir şekilde, Batı-hayranı prens *Tunku Abdul Rahman* tarafından yönetilen UMNO partisindeki muhafazakâr aristokratlara devredildi. İslâmcılar, 1951 Kasım'ında UMNO'dan ayrılmış olan Birleşik-Malezya İslâm Partisi⁸ (PAS)'nin bayrağı altında yeniden gruplaşmaya zorlandılar.

60'lar ve 70'lerde ise Malezya, İslâmcı siyasi aktivitenin başka bir dalgalanmasına şahit oldu. Batıya eğitim için gönderilen birçok Malezyalı öğrencinin, Avrupa ve Amerika'nın liberal-kapitalist ekonomilerinde şahit oldukları toplumsal ve ekonomik gelişme modeline yönelik yaşadıkları hayal kırıklığı, İslâmcı akımı daha görünür hale getirdi.⁹ 1970'de bir grup Malay-Müslüman öğrenci, Malezya İslâmî Gençlik Birliği¹⁰ (ABİM)'ni kurdular. ABİM'in liderliğini karizmatik bir öğrenci olan Enver İbrahim¹¹ üstlenmişti. 1974'te Enver İbrahim, öğrencilerin, köylülere ve

- 7 . Kullandığımız 'Kemalist' ve 'İslâmcı' kavramları, Bobby Sayyid'in çalışmasından alınmıştır. 'Kemalist' kavramıyla, kolonyel karşılaşma ve seküler modernite deneyiminden belirli bazı düşünceleri ve değerleri almış olan Müslüman rejimler kastedilmektedir. Sayyid bu tür Kemalist rejimleri modernizmin değerlerine, sekülerizme, batılılaşmaya, dar milliyetçiliğe ve kalkınmacılığa eğilimli rejimler olarak tanımlamaktadır. Bu rejimler İslâm'ı, yeni bir değerlendirmeye ve modernize edilmeye ihtiyacı olan, geri, bağınaz ve 'doğulu' olarak görmektedirler. Diğer yandan 'İslâmcı' ve 'İslâmcılık' ise, politik ve söylesel bir projenin merkezine İslâm'ı, İslâmî değerleri ve düşünceleri koyan ve bunu amaç edinen politik bir eğilime işaret etmektedir. (Sayyid,1997).
- 8 Birleşik-Malezya İslâm Partisi'nin (PAS) kökü, muhafazakâr-milliyetçi Malay partisi olan UMNO'nun Dini İşler Bürosu'na uzanmaktadır. 1950'lerin başlarında, UMNO'nun içindeki Ulema ve dini liderler, kendi partilerini kurma ve milliyetçi organizasyonlardan kopma zamanının gelmiş olduğunu düşündüler. Bu biraz da Dato' Onn Jaafar gibi UMNO liderlerinin zayıf yönetiminden kaynaklanıyordu. PAS 1951'de, daha önce UMNO'nun Dini İşler Bürosu Başkanı olan Hacı Fuat Hasan'ın liderliğinde kuruldu.
- 9 Batı'yla artan ilişkiler ve öğrencilerin Avrupa ve Amerika'daki eğitim tecrübeleri ile Malezyalı öğrenci topluluklarının İslâmîleşme süreci arasındaki pozitif ilişki başka bir makalemizde ele alınmıştır. Bkz: Parish A. Noor, *İslâmisation by Degrees: Europe in the formation of new İslâmîst consciousness among Malaysian students and activists between the 1970s and the 1990 s*. Paper for the International Conference on 'Cosmopolitanism, Human Rights, and Sovereignty in Multicultural Europe' organised by the Institute of European Studies, UC-Berkeley and the Centre for Global, International, and Regional Studies UC, Santa Cruz on May 4 and 5, 2001.
- 10 Malezya İslâmî Gençlik Birliği (ABİM, *Angkatan Belia İslâm Malaysia*), 6 Ağustos 1971'de, Müslüman Öğrenciler Milli Birliği'nden Razali Nawawi, Enver İbrahim ve Sıddık Fadıl'ın başlarını çektikleri bir grup aktivist Malay üniversite öğrencisi tarafından kuruldu. Enver İbrahim, ABİM'in ve MBM (Malezya Gençliği Konseyi, *Majlis Belia Malaysia*)'nin başkanı olarak, bazı ihtilafli sorunları aşarak kısa sürede Malay-Müslüman çevrelerde etkisini hissettirdi. Hareket kısa bir zamanda, Malay dilinden Amerika'nın Güneydoğu Asya'daki rolüne kadar birçok konuda öne çıkmaya başladı. ABİM'in amacı, ülkedeki İslâmî reform ve diriliş mücadelesine öncülük etmek ve "içeriden İslâmîleşme" için çalışmaktı. Üniversite kampüslerinde ABİM'in etkisi açıkça görülmekteydi: Organizasyonun üyeleri, sigara içmeyen azınlık arasındaydılar ve İslâmî terbiye ve tevizunun öngördüğü şekilde giyiniyorlardı. ABİM'e üye olan genç erkekler, kadınlarla yakın temastan uzak durmaları ve onlarla tokalaşmaktan kaçınmaları yolunda uyarılıyorlardı. Giyim ve davranış tarzı konusundaki bu uyarılar zamanla ABİM hareketinin belirleyici özelliklerinden biri haline geldi. Hareket, Kuala Ketil'deki Sri ABİM Medresesi, Pokok Sena'daki Kedah ve Ma'ahad Tarbiyyah İsmamiah gibi ülke genelindeki birçok medrese ve "pondoks"lara (Kur'an ve Hadis derslerinin verildiği küçük dershaneler, ç.n.) destek oldu
- 11 Enver İbrahim 1947'de Penang'da doğdu. İlk eğitimini, Mertajam'daki Stockwell School of Bukit'de tamamladı. 1968'den 1971'e kadar, Malaya Üniversitesi'nde Malay Çalışmaları okudu. 1968'de hem Müslüman Öğrenciler Milli Birliği hem de Malaya Üniversitesi Müslüman Öğrenciler Birliği'nin baş-

plantasyon işçilerine destek verdikleri Baling'teki protestolara katılmaktan dolayı tutuklandı ve oldukça ağır şartları olan işçileri güvenlik kanunu hükmünce hapse atıldı.¹² 1979'da, Malezya'daki İslâmcı siyasetin gidişatını ciddi bir şekilde değiştiren başka önemli bir gelişme yaşandı: İran İslâm Devrimi. Çok sayıda Malay-Müslüman öğrenci, daha fazla İslâmleşmeye yönelik çağrılarda buldukları gösteriler düzenlediler. Sonuçta, Malezya toplumundaki bütün kesimlerin davranış şekillerinde ve giyim tarzlarında gözle görünür değişiklikler yaşandı.

Seksenlerde, Dr. Mahathir Muhammed'in¹³ UMNO Partisi'nin lideri ve Başbakan seçilmesiyle ülkenin ruh hali değişti. Dr. Mahathir, kendisinden öncekilerden farklı olarak, büyümlü aristokrasi çemberinin bir parçası olmayan radikal biri olarak biliniyordu. "Kendi çabanla başarılı ol"u felsefe edinen Mahathir, geçmişle radikal bir kopuşa yol açacakmış gibi görünen yeni bir vizyonu ve hızlı ekonomik gelişme modelini savunuyordu.¹⁴

Dr. Mahathir, Güney'in ve Üçüncü dünyanın çıkarlarının savunucusu ve milliyetçi biri olarak görüldü. Türkiye dahil İslâm dünyasının birçok bölümünde, Müslümanları harekete geçirmeye çalışan ve *ümmete* gelişme, ilerleme ve ekonomik bağımsızlık yolunda liderlik etmenin yollarını arayan örnek bir Müslüman lider olarak kabul edildi. Ancak şunu unutmamak gerekir ki Mahathir'in felsefesinin özünde yatan düşünce, İslâm'ın kendisinin bir kriz yaşadığı ve- hem din olarak hem de kültürel deneyim olarak İslâm'ın- bazı önemli unsurlarının sorgulanması ve de yenilenmesi gerektiği düşüncesiydi. Malezya'daki "halk İslâm"ını, Malay halkının gelişmesi ve büyümesini yavaşlatan olumsuz bir faktör olarak görmesi ve de "iman" anlayışını ve pratiğini modernizmin ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlemenin yollarını araması, Dr. Mahathir'in İslâm'a bakışını daha net bir şekilde yansıtmaktadır. Türkiye'de yirminci yüzyılın başlarındaki Kemalistler gibi, O da halk İslâmı'nın büyük bir kısmının toplumsal taassup, önyargı ve irrasyonel inançlardan müteşekkil oldu-

kanlıklarına seçildi. 1969'da, Malaya Üniversitesi Malay Dili Topluluğu'na başkan oldu. Malaya Üniversitesi'ndeyken, Enver ve diğer birçok radikal arkadaşı, İslâmcı düşünür Prof. Syed Naguib al-Attas'dan etkilendiler. Bu tür Malay-Müslüman organizasyonlarının başkanı olarak Enver, Malay çıkarlarının ve İslâm'ın sadık bir savunucusu olarak adını duyurdu. Diğer öğrenciler ve hem kamu hem de özel sektörden bazı destekçilerle birlikte 1971'de ABIM'in kurulmasına yardımcı oldu. 1979'da Pakistan'dan General Zia'ul Hak tarafından İkbâl Yüzüncü Yıldönümü Ödülü ile ödüllendirildi.

- 12 Baling'teki protestolar, temel gıdalardaki fiyat artışı ve hükümetin enflasyonu kontrol etmedeki başarısızlığı yüzünden başladı. Enflasyondaki bu ani yükselmenin en çok darbe vurduğu kesim olan çiftçilerin ve plantasyon işçilerinin talepleri öğrenciler tarafından da desteklendi.
- 13 Dr. Mahathir Muhammed, 1925 yılında Seberang Perak, Kedah'ta doğdu. Gençliğinde Malay Milliyetçilerinin davasına yakınlık duyan Mahathir, "Che Det" takma adıyla, yerel gazetelere Malaylarla ilgili konularda çok sayıda yazılar yazdı. Daha sonra, o dönemlerde Singapur'da kurulmuş olan Malaya Üniversitesi King Edward VII College of Medicine'da Tıp eğitimi gördü. Mezuniyetinden sonra, Malay siyasetinin aktif bir üyesi haline gelmeden önce, Kedah'taki MAHA kliniğinde bir süre doktorluk mesleğini icra etti. 60'larda Mahathir, Malay elit kesiminin yetersizlikleri ve Çin'in Malezya ekonomisi üzerindeki baskısı gibi konularda sözünün sakınmadan konuşan radikal biri olarak adını duyurdu. Siyaset konusundaki muhafazakâr yaklaşımı, Malay haklarını ve ayrıcalıklarını yılmadan savunması ve geleneksel yönetici elit kesime yönelttiği ağır eleştirileriyle 1970'lerde ve 1980'lerin başında UMNO radikalleri arasında popüler bir figür haline geldi.

- 14 Dr. Mahathir'in politikalarının gelişimi ve uygulamaları hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Khoo Boo Tiek, *'Paradoxes of Mahathirism'* (Oxford University Press, Oxford ve Kuala Lumpur, 1997).

ğuna inanıyordu. Dr. Mahathir, Müslümanların geri kalmışlığının baş sorumlusu olarak gördüğü *ulemayı* özellikle hedef aldı. Ayrıca *sufileri ve tarikatları*, günlük maddi sorunlara "öte dünya" eksenli bir bakış açısı oluşturmakla suçladı.¹⁵ Dr. Mahathir'in modernist İslâm anlayışı daha çok Kemal Atatürk, Pakistan'dan Zulfikar Ali Bhutto ve Eyub Han, Libya'dan Muammer Kaddafi ve Tunus'tan Habib Bourguiba¹⁶ gibi modernleşmekte olan müslüman elitin bakışaçlarıyla benzeşmektedir. Bu sebeplerden dolayı, Mahathir'i "Kemalist" olarak adlandırdık.

Mahathir'in yapmaya çalıştığı şey, modernist, ilerlemeci ve gelişme-merkezli yeni bir İslâmî düşünce okulu oluşturmaktı. Hükümetinin desteğiyle kurulan İslâmî 'think-tank'lere' ve araştırma merkezlerine verilen görev, İslâm'ı yeniden yorumlayıp, tanımlayarak bir çalışma ahlakına dönüştürmek ve böylelikle kapitalizmle uyumlu hale getirmeye çalışmaktı. Bununla, hem PAS, ABIM ve *sufi* kaynaklı *Darul Erkam Hareketi*'nin¹⁷ başını çektikleri İslâmcı muhalefeti geri püskürtmeyi, hem de İslâm'a farklı bir bakışaçısı getirmeyi hedeflemişti. Oysa yapmayı başardıkları şey, ülkedeki İslâmcı söylemin yükselişini hızlandırmak ve İslâmîleşmeye yönelik umutları yükseltmek oldu. Böylece Malezya-Müslüman nüfusunun beklentilerini arttırarak toplumun daha fazla İslâmîleşmesinin yolunu açtılar. Bunun sonuçlarını daha sonra tartışacağız.

Dr. Mahathir'in en büyük darbesi, 1982'de ABIM'in başkanı olan Enver Ibrahim'i UMNO partisinde üst düzey görevlere getirerek ülkedeki İslâmcı muhalefeti bölmesi oldu.¹⁸ Böylece İslâmcı hareket en çok öne çıkan ve en etkili liderinden yok-

15 Khoo (1997) gibi bazı akademisyenler, Mahathir'in, Malay'ları modernize etme ve Malay girişimci sınıfı oluşturma arayışında, kalkınmayı engelleyeceğini düşündüğü temel psiko-sosyal engelleri yok etmeye istekli biri olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle de Malay İslâm'ını, geleneksel tedavi yöntemleri, cahilli ritüeller ve kırsal bölgelerdeki ulemanın eğitim konusundaki baskınlığı gibi 'İslâmî olmayan' pratiklerden arındırmak istiyordu.

16 Habib Bourguiba, 20 Mart 1956'da, Tunus'un bağımsızlığını kazanmasından sonra ülkenin seçilmiş ilk lideri olarak iktidara geldi. Bourguiba ve yandaşları, yeni bağımsız olmuş bir ülkenin liderleri olarak kendilerini güçlü gördüler. Bourguiba'nın amaçlarından biri İslâm'ı modernize ederek, kapitalizm ve kalkınma ile uyumlu olan bir modern ideolojiye dönüştürmektir. Bourguiba, Kuran'ın kendi içinde birçok çelişki taşıdığını ve çağdaş realitelerin ışığı altında yeniden yorumlanması gerektiğini iddia ediyordu. Bir kanun yayınlayarak resmi binalarda başörtüsü takılmasını yasakladı. Siyasi işlerde Fransızca'yı resmi dil yaptı ve İslâm şeriatı mahkemelerini medeni hukuk mahkemeleriyle değiştirdi. Bourguiba'nın İslâmcı aktivistlere, organizasyonlara ve kuruluşlara bu aralıksız saldırıları ve zulümleri, Şeyh Abdul Aziz ibn Baz (ö.1999), Şeyh Abul Hasan Nadwi (ö.1999) ve Şeyh Ali al-Khateeb'in de (Mısır baş müftüsü) aralarında buldukları birçok Arap-Müslüman alim tarafından açıkça hedef gösterilmesine neden oldu.

17 Darul Erkam Hareketi, Ustaz Ashaari Muhammed tarafından 1968'de kuruldu. Önceleri, birçoğu üniversite hocası, akademisyen ve öğrenci olan Müslüman reformcular arasında bir çalışma grubu olarak başlayan hareket, zamanla kurucusunun kişiliğinde merkezleşen sufi-eğilimli alternatif bir hayat tarzına dönüştü. Kuala Lumpur yakınlarındaki Sungai Pencala, (Madinah Al Arqam Saiyyidina Abu Bakar As-Siddiq) hareketin merkeziydi. Amaçları, Peygamber'in ve sahibininin normlarına ve standartlarına göre geliştirilmiş, alternatif bir ideal İslâm toplumu modeli oluşturmaktı. Hareket gün geçtikçe büyüdü ve üye sayısı onbinlere çıktı. Hareketin müntesipleri, Ustaz Ashaari'nin sünnet yorumlarına göre giyiniyor ve yaşıyorlardı. Erkekler yeşil cübbe giyip, sarık takıyor, kadınlar ise siyah çarşaf giyiyorlardı. [Darul Erkam Hareketi'nin daha ayrıntılı bir analizi için, bkz: Chandra (1987), Jomo ve Shabery Cheek (1992) ve Husin Mutalib (1993).]

18 Enver, Dr. Mahathir Muhammed'le yaptığı birkaç görüşmeden sonra aniden hareketten ayrılıp, UMNO partisine katıldığı 1982 yılına kadar ABIM'in Başkanlığı'nı yürüttü. Enver, sırasıyla Gençlik Baka-

sun bırakıldı ve bu da, PAS'ın UMNO'nun 'azılı' düşmanı haline gelmesine yolaçtı. 80'ler ve 90'lar boyunca, Dr. Mahathir Hükümeti, özelleştirmeyi, büyük çapta endüstriyel gelişmeyi, uluslararası ticaret ve siber teknolojisi piyasalarına girmeyi hedefleyen hızlı bir gelişme programı başlattı. 1993'te Enver İbrahim Başbakan Yardımcılığı görevine getirildi. Bu dönem boyunca, PAS, ABİM gibi partiler ve organizasyonların oluşturduğu İslâmcı muhalefet, hükümete en sert eleştirileri yöneltmeye devam ettiler.

1997-98 ekonomi krizi, kısa zamanda siyasi bir krize dönüşerek bütün bunları sona erdirdi. 1997'nin Haziran-Ağustos döneminde Güneydoğu Asya ekonomileri son yılların en kötü finansal kriziyle sarsıldılar. 1980'lerden beri devam eden aşırı hızlı büyüme ve kötü planlanmış ekonomik gelişmelerden dolayı bütün bölge ekonomileri benzer problemlerle karşılaştılar: Bankacılık faaliyetleri gerektiği gibi düzenlenmemişti ve gözle görülür şekilde bir şeffaflık eksikliği vardı. Kredilerin dağılımı gelişigüzel ve kontrolsüzdü. Hükümetler ekonomik açıdan uygulanabilirliği zayıf olan (çevreye verdikleri zararı belirtmeye gerek yok) mega-projelere başlamışlardı ve bölgenin önde gelen şehirlerinde ve endüstriyel bölgelerin çoğunda aşırı bir ticari altyapılanma ve yığılma göze çarpıyordu. Bütün bölge ekonomileri, henüz tam anlamıyla düzenlenmemiş olan global ekonomi ve finansal mimariye açılmalarıyla hızlı ve kontrolsüz bir şekilde "sıcak para" elde ettiler. Sonuçta ise bu "sıcak para"nın neden olduğu ekonomik şişkinliğin patlamasıyla, hızlı ve tahrip edici bir sermaye kaçışına maruz kaldılar. Endonezya, Tayland, Filipinler ve Kore para birimleri, tarihlerinin en düşük kurlarını yaşarlarken Malezya Ringgit'i de onlarla aynı kaderi paylaştı.

Malezya'daki ekonomik kriz, o dönemde aynı zamanda Maliye Bakanı da olan Başbakan Yardımcısı Enver İbrahim'le Başbakan Dr. Mahathir Muhammed arasındaki uzlaşmaz farklılıkları da yüzeye çıkardı. Daha muhafazakâr olan Mahathir mali enjeksiyonlarla ekonomiyi rayına sokmayı ve ülke içindeki tüketimi artırmayı tercih etti. IMF'den yana tavır koyan yardımcı Enver ise, tasarruf dürtüsü ve yüksek faiz oranlarıyla, giderlere ayrılan parayı kısıtlayarak sermaye kaçışını engellemeyi tercih ediyordu.

Kartlar birdenbire değişmişti: Milliyetçi Mahathir, artık birçok kişi tarafından halkın çıkarları yerine "kapitalist dostlar"ını ve siyasi yandaşlarını gözetken biri olarak görülüyordu. Diğer yandan, bir zamanların radikal İslâmcısı ve Amerika'nın azılı eleştirmeni Enver İbrahim ise, sadece IMF'nin değil aynı zamanda komşu ülke Endonezya'da Başbakan Suharto'yu deviren reformist hareketinin de kullandığı "reform ve şeffaflık" retoriğini kullanmaya başlamıştı. Enver'in adı, kendisinin IMF yöneticilerinin dışında, Clinton yönetimiyle de yakın çalışma ilişkileri kurduğu ortaya çıkınca daha da karardı. (Enver, Beyaz Saray'da bir misafir olarak karşılanmış ve 21 pare top atışıyla selamlanmıştı.)

nı (1982-1983), Spor ve Kültür Bakanı (1983-1985), Tarım ve Köy İşleri Bakanı (1985-1986), Eğitim Bakanı (1986-1990) sonunda da Ekonomi Bakanı (1990-1998) ve Başbakan Yardımcısı (1993-1998) oldu.

Enver ile Mahathir arasındaki farklılıklar günışığına çıkınca bazı şeyler de zihinlerde anlam kazanmaya başladı. Enver sadece IMF'nin söylemini tekrarlamakla kalmadı, aynı zamanda eski akıl hocası ve siyasi patronuyla arasına mesafe koyabilmek adına Mahathir yönetimini açıkça suçladı. Enver ve destekçileri Mahathir'le, Mayıs 1998'de kitlesel sokak gösterileriyle görevinden uzaklaştırılan Endonezya'nın devlet başkanı Suharto arasında küçümseyici karşılaştırmalar yaptılar. Bunun sonucunda Mahathir de Enver'i IMF ve Amerika'yla ittifak olmakla ve Malezya'yı yeniden kolonileştirmek isteyen batılı çokuluslu şirketlerin ve hükümetlerin lehine 'truva atı' gibi hareket etmekte suçladı. Enver, sermaye kontrolüne gidileceğinin açıklanacağı tarihten bir gün önce 1 Eylül 1998'de, Dr. Mahathir tarafından görevinden alındı. Mahathir, Enver'in görevine son verişini onun hem ahlaki hem de siyasi yönden çökmüş olduğu iddiasına dayandırdı. Enver'i hem kadınlarla hem de erkeklerle birkaç kez cinsel ilişkiye girmiş gizli bir biseksüel olmakla suçladı. Buna karşılık olarak Enver de Mahathir'in, kendi politik kariyerini yok etmek amacıyla düzenlenen karmaşık bir komplonun başı olduğunu iddia etti.

Eylül ayı boyunca, Enver meydanlara inerek halkı Dr. Mahathir'e karşı yürüttüğü kampanya için harekete geçirdi. Malezya *reformasi* (reform) hareketini başlattı ve kısa sürede yeniden binlerce Malay-Müslüman aktivistin, öğrencilerin ve UMNO üyelerinin desteklerini kazandı. Hareketin, Suharto hükümetini deviren Endonezyalı aktivistlerin hareketinin adı olan *'reformasi'* ismini alması dikkat çekiciydi. Eylül'ün üçüncü haftası, Enver tutuklandı ve hapse atıldı. Bunu, önde gelen bazı Müslüman eylemcilerin, politikacıların ve akademisyenlerin hapsedilmesi izledi. Bir hafta sonra ise başkent sokaklarında eylemler patlak verdi, asker ve polis zaman zaman camilerde bile eylemcilerle karşı karşıya geldi.

II. Yerli Malay-Müslüman Aydınlarının Malezya Yerleşik İktidarına Saldırıları

'Ey Wan Tempawan'ın oğlu Mahathir, günahkârların akibetleri için korktuğumuz gibi, şimdi senin sonun için de korkmaktayız.' Mohd Sayuti Omar, (*Mahathir için Cenaze Duaları*)

Şimdi dikkatimizi en çok ihmal edilen konulardan birine yöneltmek istiyoruz: popüler, yerli Malay politik söylemine. Bu konu, belirsiz sebeplerden dolayı, Malezyalı akademisyenlerin kuşaklar boyu süren ihmaline ve ilgisizliğine maruz kalmıştır. Bu tür yazılı metinlerin popüleritelerine ve hemen hemen her yerde kolayca elde edilebilmelerine rağmen, içeriklerine ve tarzlarına yönelik yapılmış ciddi çalışmalar hemen hemen yok gibidir.

Halbuki, bu metinler, Malezya'daki yönetici devletçi elit kesimle, İslâmcı muhalefet arasında yoğunlaşmış söylemsel çatışmaların dinamiklerini ve bu iki kamp arasındaki politik sınırların yeniden nasıl tanımlandığını anlamak açısından oldukça önemlidir. Laclau söylemsel aktiviteyi, herhangi bir söylemin, söylemsel alanı

domine etme, farklılıkların akışını düzenleme, bir merkez inşa etme çabası olarak tanımlar.¹⁹ Bu tanımdan hareketle, popüler Malay politik söyleminin çekişmeli alanında, şimdiye dek yaşananların, değişik siyasi oluşumların, kendi taraftarlarının amaçlarına uygun gelecek şekilde belli anahtar kavramları merkez, hakim ve birleştirici gösterenler olarak öne çıkarmaya çalıştığı, çekişmeli birçok söylemsel alan yaratma çabası olduğu iddia edilebilir.

Son altı ayda seri bir şekilde yayınlanmış olan kitaplara, dergilere, kasetlere ve broşürlere genel bir bakış, bize "Enver Krizi"nin genelde ortalama Malezyalıların özelde ise Malay toplumunun dikkatini ve tasavvurunu yakalamış olduğunu açık bir şekilde gösterir. Bu materyallerin çoğunu camilerde, mescitlerde ve medreselerde, alışveriş merkezlerinde, Malay ve Hintli Müslüman kitapçılarda bulmak mümkündür.

Bu zamana kadar üretilmiş metinlerin büyük çoğunluğu, düşüncelerini üstünkörü yazılmış ve yayınlanmış kitaplara ve kasetlere dökmüş olan bazı yazarların adanmış kalemlerinden, siyaset yorumcularından, alimlerden ve spekülâtorlerden geldi. (Telif hakkı yasalarını rahatça hiçe saymış olmaları, eserlerini daha da hızlı yaymalarını sağladı.) Bu kitaplarda Mahathir-Enver çatışmasının özellikle tarafgir çerçeveler içerisinde nasıl anlaşıldığını, hangi şekillerde yeniden biçimlendirildiğini ve anlamlandırıldığını görmekteyiz. Eserlerin hepsinde, politik krizin, hangi şekillerde geçmişin imaj ve motiflerini, bugünün karmaşasına bir çare ve zemin olarak, veya bir anlamlandırma biçimi olarak anımsattığını görebiliriz.²⁰

Bu yazımızda özel olarak beş kitabı ele aldık: Mohd Sayuti Omar'ın *Sumpah dan Airmata Reformis Bangasa (Halkın Reformcularının Sözleri ve Gözyaşları)* ve *Talqin Untuk Mahathir: Nepotisme dan Qarunisme Alaf Baru (Mahathir İçin Cenaze Duaları: Yeni Dönemde Kayırma ve Yandaşlarını Gözetme)*, Ahmad Lutfi Othman'ın *Layakkah Anwar Ketuai Reformasi? (Enver Reformun Liderliği İçin Uygun mu?)* ve Anwar: *Scadal Seks atau Konspirasi Politik (Enver: Seks Skandalı ya da Siyasi Komplö)* ve Dinsman'ın *Gawat: Gagalnya Formula Mahathir (Ekonomik Çöküş: Mahathir'in Yöntemlerinin Başarısızlığı)*.

Bu kitaplarda yer alan ortak temalar; *reform*, siyasi ahlaksızlıklar, kayırmacılık ve partizanlık, halktaki ahlaki zayıflama ve çöküş, toplumda dinî (özellikle İslâmî) değerlerin yokluğu, ve Malay-Müslüman Kemalist yönetici elit kesimin ve yaşam tarzlarının İslâmî bir perspektiften eleştirilmesidir. Açıklığa kavuşturacağımız nedenlerden dolayı Mahathir hükümetiyle Enver'i destekleyen kamp arasındaki mücadelenin daha çok Kemalist-İslâmî bir çizgide devam ettiği görülecektir.

19 Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy*, Verso Press, London, 1985. s.112

20 Malay Popüler söylemin bu kısmına yönelik daha derin çalışmaların yapılmasını gerektiren başka bir husus da bu tür metinlerin çok satmasıdır. Bu kitapların çoğu yayımlandıktan sonra sadece birkaç hafta içinde çok sayıda yeni baskı yapmaktadır. Bu da, bu tür popüler politik söylemin, hem kırsal kesimden hem de kentlerden dikkatli ve istekli bir okuyucu kitlesine sahip olduğunu ve bugüne kadar, politik sürecin sadece gözlemcisi olarak marjinalde kalmış olan sıradan Malay'ların politik atmosferlerini ve siyasi anlayışlarını iyi yansıttığını göstermektedir.

Mohd Sayuti Omar'ın '*reformis bangsa*' (reform hareketinin lideri) olan Enver'e övgüler düzdüğü zafer şarkılarıyla başlayalım. Burada Omar, 20 Eylül'de tutuklanmasından hemen sonra Enver ile karşıtları arasında başlayan çatışma hakkında yazmıştır:

'O'nun (Enver'in) düşmanları, *mücahidi* hapsederlerse reform hareketi ruhunun zayıflayacağını ve artık yayılmayacağını zannettiler. Bu onların düşüncesi idi. Ama yanıldılar. Onlar reformistin sadece fiziksel varlığını hapsedtiler. Ama onun ruhu, *insafli ve inancına bağlı, insanlara ve milletine yönelik sorumluluğunun bilincinde olan herkesin* kalbinde güçlenmekte ve hızla artmaktadır. Reform hareketi başarıya doğru yol almaya devam edecektir. Reformistler bağlanıp zincirlenseler bile *duaları yükselerek Allah'a ulaşacaktır. Ve eğer adaleti gözetirlerse, o zaman herşeye kadir olan Allah onları müvaffak kılacak ve zaferi gösterecektir. Muhakkak ki, herşeye gücü yeten Allah ezilenlerin duasını kabul eder.* Enver'in umutları, bir Enver'in düşmesi karşısında binlerce 'Enver'in ortaya çıkmasıyla, gerçek oldu. Bugün 'Enver'in her tarafta yükseldiğini görmekteyiz. Çevrelerindeki adaletsizliğe ve zulme karşı çıkanlar artık her yerde. Hepsini bütün bu *Şeytani* etkilerin yok edilmesi ve temizlenmesi için çağrıda bulunuyorlar. Onlar, Enver gözden kaybolmuş olsa da onun ruhunu, ilkelerini ve uğruna mücadele ettiği Hakikati yüreklerinde ve ruhlarında taşıyorlar. Reformistleri daha fazla engelleyemeyecekler. Büyük bir dalga ve şiddetli bir tayfun gibi ortaya çıkıyorlar. Su gibi hareket ediyorlar, engellendikleri ölçüde mücadele güçleri de artıyor ve eğer kendi gözleriyle adaletin ve doğrunun gerçekleştiğine şahit olamazlarsa *cıldıracaklar.*'²¹

Yukarıdaki alıntı, dışarıdan bakan birine, farklı etkilerin garip bir karışımı olarak ilginç gelebilir: İlahi imajların bolca kullanıldığı, Enver figürünün insan olmanın ötesinde, İslâmcı *reform mücahidlerinin* yürüyüşünü tıkayan engelleri temizlemek amacıyla Allah tarafından gönderilen, şeytani güçleri bozguna uğratacak olan, onların kaçınılmaz sonlarının ruhani habercisi gibi görüldüğü, İslâmî bir ateşlilik ve vatanperver bir ruhun kuvvetli birleşimiyle Malay gelenekçiliğinin ve evrensel değerlerin yanyana geldiği, analoji ve metaforların doruk noktasına ulaşmış geniş kapsamlı bir mücadele ve özgürlük allegorisi.

Omar, *Talqin untuk Mahathir (Mahathir İçin Cenaze Duaları)*'de ise, başbakanı su azlığı, çevre felaketleri²² ve uzun süren kuraklık da dahil olmak üzere ülkede

²¹ Mohamad Sayuti Omar, *Sumpah dan Airmata*, s.186. (İtalikler bana ait)

²² 1997 ve 1998'de Malezya, komşu Endonezya adaları olan Sumatra ve Kalimantan'da illegal olarak çıkartılmış orman yangınlarından dolayı ciddi çevre felaketleri yaşadı. Büyük orman yangınlarının oluşturduğu dev duman bulutları ve sis yayılarak Malezya Yarımadası'nın büyük bir kısmını, Singapur'un tamamını, Güney Tayland ve Brunei'in bazı kısımlarını kaplamıştı. Hatta Filipinlerin güney yarısına kadar ulaşmıştı.

yanlış giden herşeyin sorumlusu olmakla suçlarken, cesur bir şekilde düzyazı ile histerinin sınırları arasında gidip gelmektedir. Bu kitapta Omar'ın, Dr. Mahathir'i, olumsuz bir şekilde Mısır Firavunu ve İran Şahı gibi popüler *İslâm karşıtı* hainlerle karşılaştırdığı, kendi mantığının en uç noktalarına varan eskatolojik mantığını görmekteyiz:

'Eğer sen (Mahathir), Kuran'ı ve tarihi bilseydin, hiç şüphesiz Firavun'u, Karun'u ve Haman'ı da bilirdin! Sen onların akibetlerini bilir misin? Ne oldu da Allah lanetini onların üstüne gönderdi, biliyor musun?... *Onlar Allah'a karşı gelen kafirlerdi. Firavun kendini ilahlaştırdı. Karun dünyevi isteklerinin kölesi haline geldi ve bu yüzden tüm zenginliğiyle birlikte yok oldu. Ey Wan Tempawan oğlu Mahathir, günahkarların akibetleri için korktuğumuz gibi şimdi senin sonun için de korkmaktayız. Senin sonunun da İran Şahı'nın, Suharto'nun ya da Marcos'un sonları gibi olmasından korkuyoruz. Eğer reformlar konusunda isteksizliğin devam ederse, o zaman insanların senden nefret etmeleri sürpriz olmayacak. Onların arasında yürüyebilseydin, senin doğruluğunu sorguladıklarını duyardın. Onlar artık senin otoriteni sorguluyorlar. Bil ki sana olan bağlılıkları son birkaç yıldır yaptığın hatalar yüzünden sona erdi. Ülkenin başına gelen felaketlerin sorumlusu da sensin çünkü ülkenin lideri sendin.*'²³

Burada bazı temel düşüncelerin ve değerlerin birleşimi açıkça görülmektedir: *Reformasi* hareketi ve onun baş aktörü, İslâm mücadelesi ve değerleriyle (aşkın kozmoloji ile beraber) ilintilenerek, yıllardır süren İslâmî cihadla özdeşleştirilmiştir. Ayrıca Omar'ın *Firavun, Karun, Haman, mücahid, Şeytani güçler, insaf, kafir/kufr* vs. gibi terimleri kullanmış olması da tesadüfi değildir: Mahathir karşıtlığı, açıkça İslâmî bir kalıba sokularak kusursuz bir İslâmî kimlik/referansla yeniden oluşturulmaktadır. Omar, bunu daha da ileri götürerek, okuyucularına herşeye Kadir olan Allah'ın bu mücadeleyi gördüğünü ve bu mücadeleden dönmedikleri, taviz vermedikleri sürece O'nun gücünü ve yardımını esirgemeyeceğini hatırlatmaktadır.

Benzer bir tona Dinsman (Shamsuddin Othman) ve Ahmed Lutfi Othman'ın yazılarında da rastlanmaktadır. Dinsman, *Gawat: Gagalnya formula Mahathir (Çöküş: Mahathir'in Yöntemlerinin Başarısızlığı)* isimli kitabında, Mahathir'in ekonomi politikasına yönelik eleştirilerini, İslâmî kavramlarla ifade ettiği kendine özgü dünya görüşüyle şekillendirmiştir. Dinsman, Mahathir'in ekonomi politikasını, sosyal, kültürel ve manevi değerleri kaybetme pahasına devam ettirilmek istenen tek yanlış maddeci bir gelişmeye odaklandığı için eleştirmektedir. Ahmad Lutfi Othman'ın yazılarında da benzer bir eleştiri getirilmektedir: Mahathir yönetiminin sorunu, umarsız bir şekilde ve aşırı bir gururla hızlı ekonomik büyüme ve maddi kazanç pe-

23 Mohammad Sayuti Omar, *Talqin Untuk Mahathir*, s.77-78. (Italikler bana ait.)

şinde koşmasıdır. Bu metinlerde, yazarlar iktidarı, geleneksel Malay-Müslüman değer ve yargılarının zemininden beslenen etkili ve oldukça sert hakaretlerle suçlamaktadırlar.

Bu noktada, birkaç ortak özelliği belirtmek yararlı olacaktır:

- Bu yazarlardan hiçbiri yerleşik/hakim *ulema*'dan ya da yerel Malay üniversite-çıkışlı entelijensiyadan değildir. Çağdaş Malezya kültürü bağlamında, bu tür yazarların yazıları genellikle, aşağılama amacıyla, 'kahvehane' politik söylemi olarak adlandırılmaktadır.

Bu yazarlardan hiçbirine, farklı nedenlerden de olsa, ne iktidar ya da elit kesimin kontrolündeki yerli basın tarafından ne de yabancı basın tarafından ciddi bir ilgi gösterilmiştir. Avamiliklerinden dolayı yerli basın tarafından reddedilmişler ve yabancı gazetecilerin çoğunun anlamadığı Malay dilinde yazdıkları için de yabancı basın tarafından yok sayılmışlardır.

- Okuyucu kitlelerini çoğunlukla Malay orta ve alt sınıfı oluşturmakta ve yazıları informel yollardan tartışılıp yayılmaktadır.

Malay siyaset düzlemindeki marjinal yer ve statülerine rağmen bu yazarlar Malay politik kültürünün oluşmasında önemli bir rol oynamaktadırlar. Yazıları devamlı olarak, siyasi elit içindeki grupların gizli hareketlerini ve belirsiz kaymaları haber veren dedikoduların kaynağı olmuştur. Politik ilişkilerin, neo-feodal normlar ve adetlerle şekillendiği ve hiçbirşeyin aslında görüldüğü gibi olmadığı toplumlarda, sıradan politik gözlemcilerin bu tür yazıları kitlelerin tutumları hakkında oldukça işe yarar fikirler vermektedirler. Ayrıca, genelde ülkenin, özelde ise Malay-Müslüman seçmeninin siyasi eğilimleri ve tutum değişiklikleri hakkında da güvenilir ipuçları sağlamaktadırlar.

Ancak bu tür metinlerin analizlerinde ve eleştirilerinde gözden kaçırılan nokta, bu metinlerin neden ve nasıl böyle popüler oldukları ve işaret edilen yazarların sundukları tek taraflı ve karikatürümsü analizlerin neden böyle geniş bir kitle içinde ses getirdiği sorusudur.

Bu fenomene yönelik açıklamamız daha önce tanımladığımız devlet-destekli İslâmîzasyon sürecine uzanmaktadır. Görünürde seküler olan Malezya Devleti kendi İslâmîzasyon programına 1980'lerin başında Dr. Mahathir Muhammed başa geçince başladı. (Buna rağmen İslâmîzasyon programının tam olarak Mahathir tarafından başlatıldığını söyleyemeyiz. Ondan önceki üç başbakan- Tunku Abdul Rahman, Tun Razak ve Tun Hussein Onn da Mahathir gibi çağın değişimine ve halkın İslâmî hassasiyetlerine karşı hassastılar).

İslâmîzasyon programının getirilerinden biri popüler söylemsel alanın İslâm'ın sembolleri ve işaretleriyle dolması oldu. Bu durum, özellikle 1980'ler ve 1990'ların

şehir mimarisinde ve bu dönemde meydana gelen söylemsel değişikliklerde daha görünür bir hale geldi. Malezya, hem iktidar hem de İslâmcı muhalefet tarafından, birbirlerini İslâmî göstermeye çalışarak yaptırılan binlerce cami, meşcit, medrese ve İslâmî enstitülerle, (Judith Nagata'nın deyişiyle) 'İslâm'ın yeniden çiçek açması'na şahit oldu. İslâmcı literatür,²⁴ popüler kültür, giyim tarzı ve tüketim şekilleri de yayılmış ve bu dönemde İslâmcı söylem ülkede etkili bir şekilde hegemonize olmuştu. 1990'ların sonunda bu uygulama öyle büyüdü ve derinleşti ki artık Malezya'da Müslüman olan birisinin kendini İslâmcı söylem alanının tamamen dışında konumlandırması imkansız hale geldi. İslâm; Malay kimliğiyle, Malay kültürüyle, Malay siyasetiyle ve Malay tarihiyle v.s. özdeş hale geldi.

İslâmcı söylemi ciddi anlamda hegemonize eden İslâm ve İslâmcılığın normalleşmesi, yeni 'İslâmî' toplumsal ve kişilerarası ilişki şekillerinin, yönetimin, ve kimlik oluşumunun ortaya çıkmasıyla mümkün oldu. 1990'ların sonunda bir Malay-Müslümanın, kendi Müslüman kimliğini reddetmesi bir yana eleştirme ihtimali bile yoktu. Arka bahçesinde İslâmcılığın yeniden dirilmesi korkusu yüzünden, devletin bir panzehir olarak başlatmış olduğu kendi İslâmîzasyon programının, bir ölçüde, yolaçtığı İslâmî normlardaki yoğunluk ve yaygınlık, daha önce tartıştığımız literatür şeklinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. İronik bir şekilde, devletin desteklemiş olduğu devlet-İslâm'ı, kendisine yönelik eleştirilerin de yolunu açmış oldu. Mahathir yönetiminin, kendini meşrulaştırmak için temel söylem olarak kullandığı İslâm, gene bu yönetimin meşruiyetini ortadan kaldırmaya çalışanların da temel söylemi haline geldi.

Şimdi yukarıda tartışılan metinlerin genel bir analizinden bazı sonuçlar çıkarılmaya çalışalım.

III. Kriz ve Hafıza: Bugünün Politik ve Yapısal Krizine Karşı Bir Cevap Olarak Malay-İslâmcı Söylemin Yeniden Dirilişi

Giriş bölümünde İslâm'ın, Malay toplumunun siyasi bilincinin gelişiminde ne kadar önemli bir rol oynadığını gördük. Malay-Müslüman siyasi kültürünün gelişiminde

24 1970'lerde ülkede ortaya çıkmaya başlamış olan Malay 'İslâmî' popüler literatürün gelişimini araştıran Ungku Maimunah Mohd Tahir'e göre, 1970'lerde Malay literatüründe, *sastera İslâm* (İslâmî literatür) olarak bilinen, din ve popüler kültürle ilgili konularla ilgilenen yeni bir tür ortaya çıktı. 'Yazınsal olarak ifade edilen bu yeni düşünüş tarzının yazarları, bireysel ahlaki çöküşü, toplumsal hastalıkların kaynağı olarak gördüler ve bu çöküşün iyileştirilmesiyle tüm toplumsal kaosu sona erceğine inanarak, ahlaka ve kurtuluşa dair sorunları açığa çıkarmaya çalıştılar.' (s.79). Bu yeni tarz İslâm literatürünün önde gelen isimlerinden biri Malay yazar Shahnon Ahmad'dir. Bu yazarlar, yazdıkları metinlerde çağdaş Malay toplumunun karşılaştığı sorunları açık ve kesin diyalektik terimlerle ifade ediyorlardı: Modern hayatın kötülüğü ile İslâm ve gerçek Müslümanların saflığı karşı karşıya getiriliyordu. Yazılarında sık sık yer verdikleri ortak temalardan bazıları; hidayet (genellikle hristiyanların İslâm'a dönüşü), mağfiret ve kurtuluş (sapkın Müslümanlar için) ve Batılı değerlerin seküler, materyalist ve ahlaksız olarak görülüp reddedilmesi gibi temalardır. (bkz: *Ungku Maimunah Mohd Tahir, Morality and Salvation in Malaysia's Islamic Literature of the 70s and 80s. Akademika 47* içinde. Üniversitesi Kebangsaan Malaysia. Bangi. Temmuz 1994.)

İslâm bugüne kadar en önemli etken olmuştur ve bu eğilimin yakın bir geleceğe kadar değişmesi de pek mümkün gözükmemektedir. Esposito (1992) gibi akademisyenler, günümüz politik İslâm'ının şekillenmesinde İslâmî değerlerin, düşüncelerin ve metaforların önemini şöyle açıklamaktadırlar:

'Günümüzde, Müslüman toplumların realitesi, İslâm'ın ve İslâmcı aktivist organizasyonların sosyopolitik gelişmeler üzerindeki etkilerinin azalmasından ziyade artmasına katkıda bulunmaktadır. Müslüman devletler hala, halkın büyük bir kısmının devletin, milliyetçiliğin ve sosyalizmin seküler formlarının başarısızlığını yaşadıkları bir kriz havası içindedir. Devlet başındaki yönetici elitler veya sınıflar, büyümekte olan ve çoğunlukla İslâmcı aktivistlerce etkili bir şekilde dile getirilen hayalkırıklığı ve muhalefet karşısında zayıf bir meşruiyet taşımaktadırlar.'²⁵

Malezya'daki durumda, yakın zamanda yaşanmış olan ekonomik ve politik krizler, devlet tarafından desteklenen Kemalist gelişme ve yönetim modeline karşı oluşmuş olan hayalkırıklığını ve güvensizliği daha da arttırdı. Seküler gelişme modellerinin başarısızlığı ve alternatif siyasi idelojilerin yokluğu karşısında İslâmcı bir seçenek, Malay-Müslüman seçmenin bir bölümü için gittikçe daha kabul edilir hale gelmektedir.

Bugünkü Malezya toplumunda elden ele dolaşan popüler politik metinler üzerine yapılmış olan bu genel çalışmada, birbirlerinden farklı kişi ve grupların, politik ve ideolojik amaçlarını, İslâmî terminolojiyi kullanarak nasıl ifade ettiklerini göstermeye çalıştık. Yukarıda alıntıladığımız çalışmalarda, siyasi, ekonomik ve yapısal bir krizin, İslâmcı bir bakış açısıyla, çağdaş Malay toplumunun sosyal ve kültürel dokusunun kalbini hedef alan daha derin bir kriz olarak, nasıl yeniden oluşturulduğunu görmekteyiz. Burada İslâmî geçmişe ait imajların, motiflerin, karakterlerin ve lügatçenin, bugünün çatışmalarını anlamlandırma zemini kılacak şekilde kullanıldığı bir hafıza siyasetinin işleyişini de görmekteyiz.

Bu aşamada, kimin İslâmcıların amaçlarını harekete geçirmeye daha yakın olduğunu kestirmek güç. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu tür popüler Malay-İslâmcı polemikleri bir çok şehir ve köydeki cami, alışveriş merkezleri, gazete bayileri, pazâr tezgahları gibi yerlerden elde etmek mümkün. Birçoğu, devlet başkanını ve polis güçlerini hicveden İslâmcı animasyonların eklenmiş olduğu versiyonlarıyla, internette de mevcut. Eğer bu metinlerin çoğunlukla bu mekanları dolduran kişilerce satın alındığını farzederseniz, bu tür söylemin ülkedeki belli bazı sosyo-politik gruplara çekici geldiği sonucuna varabiliriz. Hedef okuyucu kitlesi hiç şüphesiz ki Müslüman partiler, organizasyonlar ve iktidarın Enver İbrahim olayındaki katı tutumu karşısında hoşnutsuzluk duyan kesimlerdir.

25 John Esposito, *The Islamic Threat*. s. 206

İslâmcıların gözünde, Enver'e yönelik saldırılar, UMNO ve iktidarın içindeki Kemalîst elit için gittikçe büyüyen bir tehlike oluşturan, İslâmcı tutuma sahip önemli bir Müslüman lider ve aktivistin siyasi kariyerini yoketmek için önceden tasarlanmış bir komploydu. ABİM, JİM²⁶ ve Müslüman Öğrenciler Birliği gibi Müslüman gruplara karşı yürüttüğü sert sindirme operasyonları, iktidarın imajını daha da kararttı.

Ayrıca, *ulemaya* yöneltilen şiddetli eleştiriler ve camilere tam teşekküllü özel polis güçleri göndererek, insanların *sembahyang haji*²⁷ yapmalarını engellemeye çalışmak gibi hatalar da iktidarın (ve UMNO'nun) İslâmî sicilini daha da karartmaktan başka bir işe yaramadı.

Bu tarz popüler Malay-İslâmcı söyleme ilgi duyan bir diğer grup da, yerel üniversitelerdeki çoğu orta yada alt sınıflardan gelen ve net bir İslâmcı eğilime sahip Malay-Müslüman öğrencilerdir. İslâmî dirilişin büyümesinin ve kuvvetlenmesinin özellikle üniversitelerde görülmesi ve öğrencilerin, Malezya toplumunun daha fazla İslâmîleşmesi için yapılan çağrılarda başı çekmeleri ilginç bir noktadır. 1970'lerden beri, üniversitelerdeki öğrenciler, oldukça aktif bir şekilde, iktidarın yasalarını sık sık, gereğinden fazla Avrupa-merkezci ve seküler olmakla eleştirmektedirler. Onların dışında, bu söylemin Malay toplumunun diğer tabakalarıyla da ortak bir duygu yakaladığını da belirtmek gerekir.²⁸

Dr. Mahathir Hükümetine karşı muhalefetin büyüdüğü ve derinleştiği göz önüne alınırsa, bu tarz Malay-İslâmcı bir söylemin gelecekte nasıl bir şekil alacağı merak konusudur. Bugün PAS, ABİM, JİM, İslâmcı sivil toplum kuruluşları, organizasyonlar, öğrenci hareketleri ve sıradan destekçilerden oluşan İslâmcı taraf, Malezya toplumunun Malay ve Müslüman olmayan kesimleriyle de birlikte çalışabiliyor görünmektedir. Ekim 1998'den beri devam eden iki büyük politik ve sivil toplum kuruluşu koalisyonları, kapsam ve üyelik ilişkileri açısından çoğunlukla pluralist ve demokratik bir yapı sergilemektedirler.²⁹

26 *Jamaah Islah Malaysia*: Malezya Müslüman Reformist Forumu. Hareketin lideri, İslâmcı eylemlerin sıkı ve sert tedbirlerle bastırıldığı dönemde güvenlik güçlerince tutuklananlardan biriydi. Tutuklandığı zaman, eşinin doğum-sonrası rahatsızlıklarından dolayı yattığı hastanenin park yerinde olması, iktidarın kamuoyunun gözündeki 'acımasız' imajını daha da kuvvetlendirdi.

27 *Sembahyang Haji*, zorunlu olmayan (Vacip) özel dua ve ibadetlerdir. Malezya'da oldukça yaygın ve popülerdir. Özellikle Enver İbrahim'in tutuklanmasından sonra, başta ABİM olmak üzere birçok İslâmcı grup, hem Enver İbrahim hem de tutuklanan diğer İslâmcı aktivistler için, ülkenin genelinde birçok camide oldukça yüksek katımlı ibadet/dua toplantıları düzenlediler. Bu tür mitingler, hükümete karşı gelişin ve muhalefetin açık birer örneğiydiler.

28 Ekonomik çöküşten en fazla etkilenenlerin başında gelen Malay orta-sınıfı ve beyaz-yakalılar (profesyoneller) bu gruptandır. Bugüne kadar ki gösteri ve eylemlere çok sayıda orta-sınıf kökenli Malay'ın katıldığını da belirtmek gerekir. Ayrıca, kriz dolayısıyla işten çıkarılan ve yaşadıkları sorunların esas kaynağı olarak iktidarın ekonomik krize yönelik politikalarını sorumlu tutan işçiler de bu eylemlere destek vermektedirler. Şunu da hatırlatmak gerekir ki, Malezya para birimi olan Ringgit'in katastrofik çöküşünden Dr. Mahathir'i ve onun dikkatsiz tarzını sorumlu tutan Malezyalı işadamları topluluğu, reform çağrılarının duyulmadığı dönemlerde Dr. Mahathir'in en önde gelen destekçileriydiler.

29 Muhalefetin oluşturduğu iki koalisyon GERAK ve GAGASAN'dır. GERAK, İslâmcı muhalefet partisi PAS, Demokratik Eylem Partisi (DAP), Sosyalist Parti, ve Halk Partisi ile, ABİM, JİM, SUARAM, JUST,

1999'da, muhalefet partilerinin ve NGO'ların bu gevşek birlikteliği, Kasım'da seçimlere girmiş olan *Barisan Alternative (Alternatif Cephe-BA)* koalisyonunun oluşturulmasıyla sağlamlaştırıldı. Seçimlerde, İslâmcı Parti PAS; Çinlilerin hakim olduğu solcu Demokratik Aksiyon Partisi (DAP), Malay'ların hakim olduğu Halk Partisi (PRM) ve Enver İbrahim'i destekleyenler tarafından, onun düşürülüşünden sonra kurulmuş olan Ulusal Adalet Partisi (*Keadilan*) ile birlikte çalıştı. Oyların çoğunu ve meclisteki en fazla sandalye sayısını PAS'ın almış olması sürpriz olmadı. Sol partiler, DAP ve PRM önceki seçime göre daha az başarı kazanırlarken (PRM hiç sandalye kazanamadı) yeni *Keadilan* Partisi mecliste beş sandalye aldı. Seçimlerin sonucu açık: 1997-1998'deki ekonomik ve politik krizler Malay-Müslüman seçmeninin oylarında bölünmeye yol açtı ve Dr. Mahathir hükümetine karşı olanların büyük bir çoğunluğu İslâmcı PAS'a kaydı. PAS'ın başarısı, önemli derecede, Mahathir hükümetine karşı oluşmuş olan hayal kırıklığı ve öfkeyi harekete geçirme arzusu ve yeteneğinde ve UMNO liderinin zaten yeterince yıpranmış ve lekelenmiş olan imajını bu amaç için kullanmasında yatmaktadır. Seçim kampanyaları boyunca muhalefet partileri ve *reformasi* aktivistleri hep aynı eleştirileri ifade ettiler: Mahathir büyük Firavundu ve mezalimdi. Gerisi sadece tarihtir.

Malezya'nın kamusal siyasete ait söylemsel alanının açık ve çekişmeli bir alan olarak kalıp kalmaması büyük ölçüde İslâmcı muhalefetin ve hükümetin alacakları tavırlara bağlı. Başroldeki isimlerin hiçbirisi dışlayıcı ve totalize edici bir söylemi tercih etmedikleri için açık, çoğulcu ve kapsayıcı bir demokratik arena sağlama çabası en güçlü ihtimal olarak görünmektedir. Fakat, taraflar iddialarını/taleplerini genişletirler ve İslâmcı muhalefet, Mahathir yönetiminin İslâmcı geçmişine ve sici-line toptan bir saldırıda bulunmayı tercih ederse durum değişebilir. Malezya'nın buna en çok yaklaştığı durum, 80'lerin ortalarında PAS ve UMNO arasında şiddetli çatışmanın yaşandığı dönemdir.³⁰

İslâm, Malezya siyasetinin şeklini ve içeriğini belirleyen en önemli faktörlerden biri olduğundan, politik öznelliklerin ve sınırların oluşmasında da İslâm ve İslâmcı söylem son derece önemli bir rol oynamaktadır. İslâmcılar, Müslüman ve Malay olmayan unsurları siyasi mücadelelerinin dışında bırakacak şekilde, İslâmî düşüncelere, değerlere ve hedeflere politik projelerinin bir parçası olarak daha çok vurguda bulunurlarsa, daha sert/katı politik sınırların oluşması ihtimali de artar. Bu tür bir hareket, yönetici-rejime muhâlif, karşı-hegemonik bir projeyi tehlikeye sokacağı

CAP gibi birçok sivil toplum kuruluşların ittifakından oluşmaktadır. PAS, GERAK içindeki hakim güç olarak görülmektedir. GAGASAN ise benzer grupları barındırmakla birlikte daha çok insan hakları kuruluşlarının ve SUARAM'ın öncülüğünü yaptığı bir sivil toplum kuruluşu işlevi görmektedir. İki koalisyon içinde GERAK, daha politik bir oluşum olarak çalışmaktadır. Üçüncü bir oluşum ise, Enver İbrahim'in eşi, Dr. Wan Azizah'ın başkanlığını yaptığı ve 1998'in sonlarında kurulmuş olan, Sosyal Adalet Hareketi (ADIL)'dir.

30 1980'lerde, İslâmcı PAS hareketinin, UMNO iktidarını tamamen İslâm-dışı olmakla suçlamasıyla, UMNO taraftarları ve PAS'ı destekleyen İslâmcılar arasında oldukça sert tartışmalar yaşandı. Bu dönemde PAS üyeleri, UMNO taraftarlarının gittiği camilerde veya onlarla birlikte namaz kılmayı reddettiler ve UMNO'nun üst düzey yöneticilerini kafir olmakla suçladılar.

gibi uzun vadede İslamcılık karşıtlarının hegemonya girişimini güçlendirir. Bu noktada, İslamcı muhalefetin, dışlayıcı bir siyaset çizgisi takip edip etmeyeceği sorusu ucu açık bir sorudur. Bu reformist gelgitin gerçek anlamıyla dönüştürücü bir girişime yolaçması için, İslamcıların ihtiyaç duyduğu şey, en azından, bir özeleştirici projelerinin başından beri içsel bir eleştirisidir. İslamcı projenin yalnızca müslümanlara, sadece kimliklerinde Müslüman oldukları yazılı olanlar olsa bile, bırakılmayacak kadar çok önemli olduğu gerçeğinin kabullenilmesi gerekir.

Şimdilik söylenebilecek şey, İslamcıların hafıza siyasetinin, sadece İslamî bir alternatifin kendilerine çekici geldiği belli bir dinleyici kitesine hitap eden imajlar ve anıları canlandırmayı başarabildiğidir. Ancak, günümüzün çok dînli, çok ırklı, çok yönlü Malezya'sında kafirler ve firavunlarla bezenmiş bir gelecek herkesin rüyası olmayabilir.

KAYNAKÇA

- Esposito, John L. *The Islamic Threat: Myth or Reality?* Oxford University Press, Oxford. 1992.
- Laclau, Ernesto and Mouffe, Chantal *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. Verso Press, London. 1985.
- Ungku Maimunah Mohd Tahir, *Morality and Salvation in Malaysia's Islamic Literature of the 70s. and 80s*. In *Akademika 47*. Universiti Kebangsaan Malaysia. Bangi. July 1994
- Noor, Farish A. *Islamisation by Degrees: Europe in the formation of new Islamist consciousness among Malaysian students and activists between the 1970s and the 1990s*. Paper for the International Conference on 'Cosmopolitanism, Human Rights, and Sovereignty in Multicultural Europe' University of California, Berkeley. May 4-5, 2001.
- Omar, Mohd Sayuti *Talqin Untuk Mahathir: Nepotisme dan Qarunisme Alaf Baru*. Tinta Merah, Kuala Lumpur. 1998.
- Omar, Mohd Sayuti *Sumpah dan Airmata Reformis Bangsa*. Tinta Merah, Kuala Lumpur. 1998.
- Othman, Ahmad Lutfi *Anwar: Skandal Seks atau Konspirasi Politik*. Penerbitan Pemuda, Selangor. 1998.
- Othman, Ahmad Lutfi *Layakkah Anwar Ketua Reformasi?* Penerbitan Pemuda, Selangor. 1998.
- Dinsman (Shamsuddin Othman), *Gawat: Gagalnya formula Mahathir*. Penerbitan Pemuda, Selangor. 1998.
- Sayyid, Bobby *The Fundamental Fear: Eurocentrism and the Emergence of Islamism*. Zed Books, London. 1997
- Teik, Khoo Boo *Paradoxes of Mahathirism*. Oxford in Asia. Oxford University Press, Oxford. 1997.